

POLITISK LOKALHISTORIE.

Af Magister HANS JENSEN.

I sin Anmeldelse af min Bog om den bjørnbakske Bevægelse i forrige Nr. af Tidsskriftet peger cand. mag. Poul Engelstoft paa de Opgaver, som den nyeste Tids politiske Stof frembyder for Lokalhistorien. »Vis os, hvad der har skabt Politik i de forskellige Kresse af Folket efter 1866«, tilraaber han Forskerne. Jeg maa give Hr. Engelstoft Ret. Behandlingen af den nærmeste Fortids Samfundsbyrninger maa kunne blive lige saa frugtbringende og interessevækkende som de antikvariske og rent topografiske Undersøgelser. Naturligvis gaar det ikke an, at et lokalhistorisk Tidsskrift behandler politisk Stof i partisk Aand uden streng Hensyntagen i alle Retninger. Men paa den anden Side maa man ogsaa have Lov til at forudsætte moden Taalsomhed hos det læsende Publikum. I vore Dage skulde det relative i politiske Kampe og Anskuelse være gaaet op for Folk. Derfor bør det kunne gaa an at skrive selv om saa omstridte Personligheder som Lars Bjørnbak.

Man kan ikke sige, at den politiske Lokalhistorie hidtil har været ganske forsømt. De lokale Aarbøger har allerede bragt adskillige Bidrag til Belysning af det 19. Aarhundredes Bondebevægelse. Jeg behøver blot at nævne Navne som N. Olesen-Husted, J. P. Jensen, Høng, og J. V. Christensen, Ringsted. Jeg skal i det flg. ikke komme nærmere ind paa Aarbogsartikler, men blot omtale nogle selvstændige Skrifter, som fortjener Opmærksomhed, ikke mindst hos de Lokalhistorikere, der selv kunde tænke sig at tage politiske Emner op.

En Valgkreshistorie giver Pastor Alex. Rasmussen i et Skrift om »Aalborg 3die« (Aalborg 1915). I Bælumkredsen virkede Lars Bjørnbaks noget mere afdæmpede Broder Thomas fra Højskolen i Fjellerad. Bjørnbaksk præget var Kresens mangeaarige Folketingsmand S. Bach, der dog 1890 vragedes for Herman Bing, som baade var Jøde og Københavner. Pastor Rasmussens Skrift er meget læseværdigt og rummer mange interessante Smaatræk (morsomme Oplysninger gives saaledes S. 53 og 57 om to karak-

terfulde Bønder, henholdsvis Fader og Farbroder til Justitsminister Rytter). Men jeg vil dog ikke i Almindelighed anbefale at dyrke den politiske Lokalhistorie i Form af Valgkreshistorie. Bedre Udgangspunkter findes i de forskellige »Bevægelser« eller i fremragende Mænds Virksomhed. I begge Tilfælde kommer man uden om den vilkaarlige Valgkresordnings snævre Grænser.

1907 udgav Friskolelærer Jørgen Nielsen, Lyndelse en udførlig Skildring af den fynske Politiker Anders Tange. Det er en grundig, noget tør Studie, der bygger baade paa Aviser, utrykte Papirer og mundtlige Meddelelser. Den dvæler meget ved Rigsdagspolitikken og gaar altsaa stærkt ud over de lokale Forhold.

1908 udgav Lærer N. Olesen-Husted »Blade af den politiske Udviklings Historie i Salling 1830—64«. Det er et interessant Arbejde, ikke mindst fordi Forfatteren har kunnet samle de almene Træk om to karakteristiske Personligheder, Bondepolitikerne Peder Lydersen og Bertel Nørgaard. Den førstnævnte vakte som Medlem af Viborg Stænderforsamling megen Opmærksomhed ved sit ivrige Forsvar for Enevoldsmagten. Han var gammeldags Bonderoyalist. Bertel Nørgaard, Rigsdagsmand i den frie Forfatnings første Aar, var derimod den ny Tids Repræsentant og fejede ganske Peder Lydersens Indflydelse til Side hos Sallingboerne. Han var den maaltbevidste Bondehøvding og blev et Forargelsens Tegn for Skive Borgere. Der har været Grund nok for Olesen-Husted til — ogsaa i andre Arbejder, deraf et skønlitterært — at dvæle saa stærkt ved hans Minde.

To Venstrepolitikere af allerførste Rang er blevet behandlet i Biografier af nærmest lokalhistorisk Karakter. Redaktør Bertelsens Bog om Landbrugsminister Anders Nielsen (Viborg 1915) skildrer navnlig denne Politikers hjemlige Forudsætninger og ser hele hans Virksomhed paa Baggrund af Hjemegnens Forhold. A. Christensens Bog om Vilhelm Lassen (M. P. Madsens Forlag, 1919) rummer et meget interessant Indhold. Det er nemlig den senere Finansministers Redaktørvirksomhed i Aalborg, der behandles, og man faar et levende Indtryk af den Betydning, han og hans Blad fik for disse nordjyske Egne.

Det er fortjenstfuldt at skildre Vekselvirkningen mellem en fremragende Politiker og den Egn, der har fostret ham, eller som

han har været særlig knyttet til ved sin Gerning. Men det kan være ikke mindre fortjenstfuldt — og er jo netop en ægte lokalhistorisk Opgave — at skildre en Personlighed, der gennem hele sit Liv holdt sig til de hjemlige Omgivelser og maaske aldrig strakte Haanden ud efter et Rigsdagsmandat. J. V. Christensen har om en saadan Mand skrevet Bogen »En Bonde« (Ringsted 1915). Redaktør Christensen har sjældne Betingelser for at skrive politisk Lokalhistorie. Han har sin daglige Gerning midt i det offentlige Liv, hvis Kilder han som Historiker vil opsøge. Han forstaar, hvad Politik har betydet for den jævne Mand i Danmark. I »En Bonde« fortæller han om den udmærkede Midtsjællænder, Peder Jensen, Estrup, ham, der var Ordfører for en Bondedeputation til Kristian IX. om at faa Ministeriet Estrup afskediget.. Han var meget religiøs, men dog ordførende Stiller for Fritænkeren J. K. Lauridsen. Ligesom Ringstedegnens øvrige Bønder søgte han gerne politisk Samarbejde med Folk fra Hovedstaden. Det er interessant at se, hvad der paa et Punkt som dette har udgjort den enkelte Egn's Særpræg.

Thv. Minister Thomas Larsen har begyndt en stort anlagt Fremstilling af Vendsyssels folkelige Udvikling i det 19. Aarhundredes sidste Halvdel. Med Rette har den udkomne I. Del, »En Gennembrudstid«, vundet usædvanlig Anerkendelse. Den skildrer de aandelige Brydninger, der gik forud for den politiske Vækkelse og de økonomiske Fremskridt. Mange religiøse Sekter og Retninger kæmpede om Vendelboernes Sind, inden Tiden var moden til et folkeligt Gennembrud i Grundtvigs Aand. Opvaagnen til bevidst Religiøsitet har jo haft overordentlig Betydning for den danske Landbostands Udvikling. Hos de førende Bønder træffes Gang paa Gang en personlig tilegnet Kristendom ved Siden af politisk Interesse og praktisk Initiativ. Kirkens Aandsliv har evnet at sætte et dybt Præg paa det 19. Aarhundredes Fremgangsbevægelse indenfor Bondestanden.

J. P. Jensens interessante Skildringer fra de gamle Bondevenneegne, »Sjællandske Bønder« (Aschehoug 1919), blev omtalt i forrige Nr. af dette Tidsskrift. Et Slags jysk Sidestykke er Poul Bjerges »Jydske Bønder« (Aschehoug, 1921). Højskolelærer Bjerger vil ved en Række i Indhold meget forskellige Smaastykker »vise

Udviklingslinien i Bøndernes Stilling gennem Tiderne«. De Stykker, der handler om de ældre Tider, skal øjensynlig danne Baggrunden for Skildringen af de to Rigsdagsbønder Bollerup-Anderesen og N. J. Termansen. Det vigtigste Afsnit i Bogen er nok »De Sønderskov Bønder«, der omhandler de Brydninger, der gennem en lang Periode af det 18. Aarhundrede var mellem Bønderne paa et jydsk Gods og deres Herremænd. Det højst interessante ved denne Skildring er, at vi ser, hvorledes Grunden tages bort under det gamle Godsforhold, naar Godsejerne begynder at stille sig rent forretningsmæssig, »kapitalistisk«, i Forholdet til deres Ejendomme og deres undergivne. Paa Sønderskov Gods var Forholdene nogenlunde patriarkalske, indtil der 1745 kom en Herremand, som Bjerger siger var af »den gamle Skole«, men som snarere var en Mand, der benyttede gamle Metoder, særlig Hoveriet, til paa højst »moderne« Vis at presse det mest mulige økonomiske Udbytte ud af sin Ejendom. Hans Optræden fremkalder hæftige Klager fra Bønderne med efterfølgende Modklager fra hans Side. Han vil ogsaa forhøje Indfæstningerne og bliver forbitret, da Bønderne forlanger dem sat til en bestemt Størrelse. Skulde ikke ogsaa en Godsejer have den Menneskeret »at profitere af Tiden og Omstændighederne«. Det er interessant at træffe denne Strid om Indfæstninger midt i det 18. Aarhundrede. Det var et Spørgsmaal, der havde en fremskudt Plads i Aarene kort før 1848. »De Sønderskov Bønder« er ikke politisk Lokalhistorie i snæver Forstand, men peger dog fremad mod den Kamp om Fæsteforholdets endelige Afvikling, der i det 19. Aarhundrede fra først af driver Bønderne ind i Politik. Paa lidt tilsvarende Maade har den norske Prof. Halvdan Kohts »Bondestrid« skildret Stridigheder, som Nordmøres Bønder i gamle Dage havde med deres Præster, og hvorved de ligesom gav Forspillet til Kampen under større Forhold i den politiske Frihedstid.

— Alle de omhandlede Skrifter har haft Bondebevægelsen, »Venstre«, til Genstand. Den politisk-historiske Interesse har ret naturlig Forkærlighed for en Bevægelse med Fremgang og Sejr i. Og Venstrebevægelsen er jo nok mere moden til historisk Behandling end den meget yngre socialdemokratiske Bevægelse. Men Historikeren kan ogsaa tiltrækkes af dem, der ikke sejrede, men

tabte ved Udviklingen. I Thorkild Gravlund har den slagne Højrebonde fundet sin Digter. Kunde det for en Forsker, der endelig vil blive ved Bønderne, ikke være en Opgave at skildre Forholdet mellem Bondehøjre og Bondevenstre?

Hr. Engelstoft betoner rigtigt, at den politiske Lokalhistorie især maa bygge paa Aviser. Forskeren faar her at gøre med et højst interessant Kildemateriale. Gamle Aargange af en dansk Provinsavis er noget af det mest morsomme, der findes. Medens Bladene vendes, opvokser for Blikket en hel Egn med sine særlige Forhold, en nærliggende og dog fra vor egen forskellig Tid med sit særlige Præg. Det er, som om man ser Historien blive til fra Dag til Dag, afspejlende sig i alle de Artikler, Notitser og Avertissementer, som Øjet ikke undgaar at falde paa. Intet andet Kildemateriale kan vist give en lignende Følelse.

(Jeg bemærker udtrykkelig, at denne Omtale af politiske Skrifter ikke gør Fordring paa at være udtømmende. Det fortjener Opmærksomhed, at noget af den mest interessante Lokalpolitik kan gemme sig i det kommunale Liv. N. Olesen-Husted har nylig i »Skive Folkeblad« skrevet en Række Artikler om Sallingboernes Sognestyre i de nærmeste Aar efter Landkommunalordningen af 1841).

SØNDERJYLLANDS RUNEMINDESMÆRKER.

Af Dr. phil. MARIUS KRISTENSEN

(Foredrag ved Dansk Historisk Fællesforenings Repræsentantmøde i Haderslev.)

I.

Tiden tillader ikke her en Gennemgang af alle Sønderjyllands Runemindesmærker, og en saadan vilde ogsaa blive alt for trættende. Det bliver kun nogle Bemærkninger om nogle af dem.

Man kunde godt behandle Runemindesmærkerne i Sønderjylland som en *Tragedie*. Deres Historie — bl. a. det, at saa at sige ingen af dem nu findes indenfor det genvundne Landomraade — har tragiske Træk nok. Men man kan ogsaa uddrage en Række